

Η διαμόρφωση του χώρου της Κωνσταντινούπολης και ο ρόλος των ομογενών αρχιτεκτόνων

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΙΣΟ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΑ

του ΣΑΒΒΑ Ε. ΤΣΙΛΕΝΗ

2ο ΜΕΡΟΣ

Η περιοχή που εξέφραζε τελειότερα τον εξευρωπαϊσμό του χώρου ήταν το Πέρα, με τη Μεγάλη Οδό του, τον «Ίσιο Δρόμο», και τα περίχωρα της, δηλαδή την Ελληνορθόδοξη Κοινότητα του Σταυροδρομιού, που είναι η μεγαλύτερη πληθυσμιακά μέχρι τις μέρες μας. Οι νέες επεκτάσεις προς βορρά, μετά την πλατεία του Τακσίμ, που περιέκλειαν τις μεσοαστικές συνοικίες του Πανγκάλι και του Σισλί, καθώς και τις μεγαλοαστικές του Νισάντας και της Μάτσκα, συμπεριλαμβάνονταν στην Κοινότητα του Φερίκιοϊ. Μαζί με τα παλιά, ελληνικότατα, Ταταύλα αποτελούσαν τις νέες κοσμικές γειτονιές μακριά από το ασφυκτικά παραδοσιακό περιβάλλον της περίκλειστης Σταμπούλ. Αντίστοιχη ανάπτυξη υπήρχε και στην ασιατική πλευρά με προεξάρχουσα την Κοινότητα της Χαλκηδόνας. Στις περιοχές αυτές αναπτύχθηκαν νέοι τρόποι συμβίωσης με τις πολυκατοικίες, τα επονομαζόμενα στον πολιτικό γλωσσικό ιδιωτισμό «απαρταμένα», νέες μορφές διαμόρφωσης του πολεοδομικού περιβάλλοντος: με τις εν σειρά διώροφες κατοί-

κίες, που ονομάστηκαν κατ' ευφημισμό «τα κουτιά του τανζιμάτ» και νέοι τρόποι εμπορικής συνένυσης και διέλευσης: με τις περίφημες στοές, «πασάζ» στα τουρκικά, κυρίως του Πέρα.

Μόνον στις αρχές του περασμένου αιώνα κάνουν την εμφάνισή τους κάποιες εξωραϊστικές προτάσεις για τα γνωστότερα τμήματα της παλιάς Πόλης, όπως οι διαμορφώσεις του γάλλου αρχιτέκτονα Α. Bouvard για τις πλατείες του Ιπποδρόμου, της Αγίας Σοφίας και του Μπεγαζίτ. Όλες αυτές οι απόπειρες εκσυγχρονισμού αποδιοργάνωσαν αργά αλλά σταθερά τους παλαιούς επαγγελματίες και διέλυσαν ουσιαστικά τα εσνάφια επιβάλλοντας τις αρχές μιας σύγχρονης οργάνωσης του δομημένου χώρου. Οι τούρκοι μελετητές πιστεύουν ότι οι

μεταρρυθμίσεις αυτές δεν έγιναν ποτέ κτήμα του λαού και παρέμειναν στο επίπεδο εξυπηρέτησης μίας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας και υπό περιορισμένη κλίμακα, αποτέλεσαν την εικόνα μιας ψευδούς αντανάκλασης του κοσμοπολιτισμού που παρατηρήθηκε μόνο στις περιοχές όπου ζούσε ο μη μουσουλμανικός πληθυσμός. Δυστυχώς η μη γνώση της ελληνικής και οθωμανικής, παλαιάς τουρκικής, γλώσσας από τους γειτονικούς μελετητές, η δυσκολία πρόσβασης στις αδημοσίευτες πηγές καθώς και η καχυποψία που δημιουργήθηκε λόγω των πολιτικών γεγονότων δεν επέτρεψαν μια νηφάλια επανανάγνωση της δημιουργίας του αστικού χώρου του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα, ενός κτισμένου περιβάλλοντος που χάνεται ή αλλοιώνεται αργά αλλά σταθερά με την διέλευση του χρόνου.

Η επανεκτίμηση του ρόλου των μη μουσουλμάνων αρχιτεκτόνων σήμερα, οφείλεται και στην υποχώρηση των μορφολογικών προκαταλήψεων απέναντι στον κυρίαρχο όψιμο νεοκλασικισμό και εκλεκτικισμό καθώς και στη γενικότερη αντίληψη, κυρίως τα τελευταία χρόνια, για τον ρόλο που έπαιξαν οι διάφορες εθνότητες στην ανάπτυξη της οθωμανικής πρωτεύουσας. Από την άλλη πλευρά η ερμηνεία του παρελθόντος μας, που σε

αυτό το «μας» συμπεριλαμβάνονται και οι ορθόδοξες κοινότητες εκτός ελλαδικού χώρου, δεν είναι άμορφο υλικό που πλάθεται και μορφοποιείται ανάλογα με τις πολιτικές προτεραιότητες κάθε εποχής. Φωτίζεται και επανερμηνεύεται σύμφωνα με τη συνδυαστική και συγκριτική παράθεση άγνωστων αλλά και δευτερογενών ιστοριογραφικών πηγών. Υπάρχει λοιπόν ανάγκη, να εξετασθεί το κτηριακό έργο στην εξωτερική περιφέρεια, που κάποτε αποτελούσε το κέντρο, και να αναγνωρισθεί η συμβολή των δημιουργών του στην ιστορία της πολεοδομίας και αρχιτεκτονικής του τόπου. Αν κατάφερε να αναδείξει η εργασία αυτή, ένα από τα παραδείγματα επιβίωσης και ανόρθωσης μιας τοπικής κοινωνίας, τότε επιτέλεσε κατ' ελάχιστο το καθήκον της έναντι των προγόνων.

Ο πόθος του Σ. Βυζάντιου να μάθει για την ιστορία του τόπου του, συνέπληρε και μένα όλο το χρονικό διάστημα που διήρκησε η εκπόνηση αυτής της εργασίας και ζητώ τη συγγνώμη σας αν δεν κατάφερα να σας τον μεταδώσω.

* * *

Η διατριβή διαρθρώνεται σε τρία μέρη, όπου στο πρώτο μέρος σε πέντε κεφάλαια εξετάζεται εν γένει «η ταυτότητα της Πόλης» δίνοντας έμφαση στο πολυπολιτισμικό της χαρακτήρα, στο δεύτερο μέρος αναλύεται, σε έξι κεφάλαια, η μεγαλύτερη μη μουσουλμανική εθνότητα και ο ρόλος της στην διαμόρφωση του δομημένου περιβάλλοντος με τίτλο «η ελληνορθόδοξη κοινότητα και ο αστικός χώρος» και στο τρίτο μέρος, σε άλλα έξι κεφάλαια, επικεντρώνεται στα «χαρακτηριστικά παραδείγματα διαμόρφωσης του αστικού χώρου» της ελληνορθόδοξης κοινότητας. Τέλος η εργασία ολοκληρώνεται με έναν επίλογο, όπου εξετάζεται η καλλιτεχνική αξία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της εν λόγω κοινότητας (μειονότητας πλέον) και τα ζητήματα προστασίας που πρέπει να αντιμετωπισθούν σήμερα. Ο πρώτος τόμος κλείνει με την παράθεση των γραπτών πηγών που χρησιμοποιήθηκαν για την σύνταξη της διατριβής, ομαδοποιημένες σε ελληνική και ξενόγλωσση βιβλιογραφία / αρθρογραφία. Σε ένα δεύτερο τόμο συγκεντρώνονται οι χάρτες και εικόνες και χαρακτηριστικά κείμενα που βοηθούν στην αντίληψη της παρούσας εργασίας.

ΜΗΝ ΧΑΣΕΤΕ
ΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ
ΤΟ 3ο (ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ) ΜΕΡΟΣ

ΖΑΠΠΕΙΟ (1885) - Αρχιτέκτων Οικονόμου και Γιάνκος Εφενδής Ιωαννίδης